

Opnieuw winnen door links regeren

Links raakt verzwakt en verdeeld. Dat kan anders als linkse partijen er beter in slagen een les te trekken uit hun eerdere ervaringen. Die les is: voor de verkiezingen niet alleen hun verschillen maar vooral ook hun overeenkomsten benadrukken. Onder kiesgerechtigden wordt zo brede steun opgeroepen voor hun gezamenlijke inbreng in een volgende regering.

ERIK MEIJER

Was gedurende een halve eeuw van stedelijk tot Europees niveau politicus ter linkerzijde van de PvdA

Ongunstige peilingen voor regerende sociaal-democraten blijven niet beperkt tot Nederland. De Duitse SPD, de Italiaanse PD en de Oostenrijkse SPÖ ervaren electorale tegenslagen. Zelfs in Frankrijk, waar de PS in 2012 zo sterk werd dat zij in haar eentje kon regeren, valt te vrezen voor terugkeer naar een dieptepunt als in de jaren zestig. Overal leidt angst voor overheidstekorten en achterblijvende economische groei ertoe dat ook linkse regeerders prioriteiten stellen die veel minder dan voorheen samenvallen met die in het linkerdeel van de publieke opinie.

Oppositievoeren levert kiezerswinst op, regeren leidt tot verlies. Of toch niet? Creatief en zelfbewust regeren door sociaal-democraten heeft in een aantal gevallen onverwacht veel bijval opgeleverd. Wat waren daarvan de kenmerken? Welke lessen voor hedendaags links regeren kunnen Europabreed worden getrokken uit historische vergelijkingen?

Momenteel zien we vooral in Nederland, Frankrijk en Oostenrijk tegelijkertijd met de ongunstige peilingen de groei van rechts

populisme, niet zozeer gericht tegen de verzorgingsstaat als wel tegen de 'boze buitenwereld', vertegenwoordigd door vluchtelingen, migranten, fundamentalistische moslims, globalisering en Europese integratie. Die stroming dreigt tot een derde kracht te worden, naast de vanouds bestaande politieke tweedeling van links en rechts. Daardoor wordt het voor zowel links als rechts steeds lastiger om los van andere partijen een eigen regeringsmeerderheid te vormen.

Wie van bovenaf zoekt naar stabiliteit en compromissen voor de korte termijn, ontwikkelt een voorkeur voor meedoen in middencolalities. Die garanderen frequent meebesturen, maar zonder overheersende invloed, herkenbaarheid en enthousiasme van een georganiseerde achterban. Dan dienen alle krachten van bestuurlijke ervaring en verantwoordelijkheid te worden gebundeld tegenover de redeloze en roekeloze populistten, die onze stabiliteit en harmonie bedreigen door steun te zoeken bij uiteenlopende groepen 'verliezers' en 'buitenstaanders'. Daartoe wordt aangeslo-

ten bij het model van het in de Benelux-staten en Oostenrijk lange tijd voor elke regeringsvorming onmisbare middenblok. Dit model wordt soms vanuit de VVD bepleit als 'regering van nationale eenheid' die vooral 'op de winkel past'. Partijen die vasthouden aan de meest uitgesproken standpunten passen daar niet in en worden veroordeeld tot oppositie.

Wie daarentegen voorrang geeft aan de lange termijn en betrokkenheid van onderop, wil liever daadkrachtig de leiding nemen op momenten waarop brede publieke bijval ontstaat voor ingrijpende hervormingsplannen. Dit vereist een regering van de meest gelijkgezinde partijen. Versplinterd links kan daar alleen aan bijdragen wanneer het zichzelf veel beter zichtbaar maakt als gezamenlijke beweging op weg naar een betere toekomst voor de grote meerderheid. Die meerderheid bestaat uit groepen mensen van autochtone en allochtone afkomst zonder veel invloed op het economisch beleid, die in de afgelopen decennia het minst geprofiteerd hebben van de groei.

Het succes van de sociaal-democratie was een samenwerking met gelijkgezinde organisaties en partijen

Zo'n aanpak vereist ook het aanhalen van de banden met een veelheid van organisaties die gelijkwaardigheid, leefbaarheid, solidariteit en medemenselijkheid verdedigen tegenover een eenzijdige oriëntatie op markt, concurrentie, groei en winst. Dit streven is een gemeenschappelijke trek van vakbeweging, milieubeweging, patiëntenorganisaties, dierenwelzijnsorganisaties, buurtgroepen, huurdersorganisaties, actiegroepen voor internationale solidariteit, vluchtelingenopvang en dergelijke. In die organisaties aan de linkerkant van het maatschappelijk mid-

denveld participeren veel meer mensen dan in de partijen. Velen van hen vinden het niet belangrijk om één bepaalde partij groot te maken en twijfelen over hun eerste, tweede of zelfs derde partijvoorkeur. Wel kunnen ze enthousiast worden voor het samen tot stand brengen van een regering die voorrang geeft aan levenskwaliteit, bestaanszekerheid, eerlijk delen, publieke voorzieningen, milieuklimaat-natuur en preventie van oorlogen. Daarin past het type regering van linkse eenheid zoals dat recent functioneerde in Noorwegen, Denemarken en IJsland en momenteel in Zweden en Portugal.

Meerderheid voor hervormingen

Gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw was de betekenis van de sociaal-democratie meer dan een parlementaire keuzemogelijkheid binnen een meerpartijen-democratie. Een belangrijk deel van de publieke opinie zag haar niet zozeer als tijdelijke regeringspartij, maar meer als duurzame bevrijdingsbeweging op weg naar gelijkwaardigheid, solidariteit, bestaanszekerheid, publieke voorzieningen, democratische zeggenschap en duurzame vrede. Politieke strijd ging vooral om wie de meerderheid zou behalen, de sociaal-democratie die radicaal wilde hervormen of de gezamenlijke 'burgerlijke' partijen die alles zoveel mogelijk bij het oude wilden laten.

In de periode na WO II werd regeren voor sociaal-democraten steeds vanzelfsprekender. Waar dit steunde op een parlementaire meerderheid, zoals in Groot-Brittannië en Zweden, leidde dat tot aandachttrekkende hervormingen. Zo bestaat in Groot-Brittannië nog altijd de in 1947 ingevoerde gratis gezondheidszorg National Health Service. Zelfs waar de sociaal-democratie vanuit een nog-niet-meerderheidspositie toetrad tot bestuurscoalities met partijen aan haar rechterzijde, werd zij daarbinnen de gezichtsbepalende factor. Algemeen ouderdomspensioen, sociale zekerheid, volkswoningbouw, voor de massa

toegankelijk onderwijs en staatsbijdragen voor verliesgevend openbaar vervoer werden gefinancierd door te aanvaarden dat een toenemend deel van ons nationaal inkomen werd opgeëist voor collectieve taken. Links had het initiatief in handen en de meerderheid van de publieke opinie accepteerde dat.

Waar een eigen meerderheid ontbrak, moest wel een prijs worden betaald. Binnenlandse hervormingen werden mogelijk gemaakt in ruil voor instemming met een buitenlands beleid zoals dat werd voorgestaan door rechtse coalitiepartners. Die stelden zich in de Koude Oorlog zeer confronterend op tegenover door communisten geregeerde staten en hadden grote moeite om afscheid te nemen van hun koloniale erfenis. In de eerste decennia na WO II gingen interne partijgeschillen binnen de sociaal-democratie daarom niet alleen over het tempo en de ingrijpendheid van binnenlandse hervormingen, maar in sterke mate ook over medeverantwoordelijkheid voor die buitenlandse politiek.

Zolang in een naoorlogse wederopbouwfase schaarste moest worden verdeeld, en daartoe de arbeidslonen laag werden gehouden, zagen middenpartijen de sociaal-democratie als geschikte partner. Dat veranderde toen het begin jaren zestig beter ging. Grote internationale bedrijven eisten meer vrijheid op voor zichzelf. Traditioneel rechts klaagde over regelzucht en belastingdruk, en rechts populisme begon op te komen. Een groeiende groep opstandige jongeren keek wantrouwig aan tegen 'de politiek'. Sociaal-democraten verloren regeringsposities en kiezersaanhang.

In verschillende Europese landen slaagde de sociaal-democratie erin om zich met succes terug te vechten, door zich opnieuw te profileren als een beweging op weg naar iets beters. Het recept bestond uit grote hervormingsvoorstellen en het daartoe opbouwen van een meerderheid, niet alleen door bundeling met andere linkse krachten in de politiek, maar ook door nauwe samenwerking met gelijkgezinde organisaties in het maatschappelijk middenveld. In verkiezingscampagnes was

het belangrijk dat vooraf al bekend was waartoe en met wie er bij succes geregeerd zou gaan worden. Drie opmerkelijke hoogtepunten waren de regeringen onder aanvoering van Joop den Uyl in Nederland, François Mitterrand in Frankrijk en Olof Palme in Zweden. Daarmee werd ook de grondslag gelegd voor de tot in de jaren 90 dominerende rol van de sociaal-democratie binnen de EU.

Drie hoogtepunten van links regeren

In Nederland had de in 1946 als fusiepartij opgerichte PvdA meer dan haar buitenlandse zusterpartijen angst voor zichtbaar opererende linkervleugels. Alles wat herinnerde aan de radicalere stellingname van de vooroorlogse SDAP werd gezien als belemmering voor een 'doorbraak', de beoogde uitgroei in het politieke midden die liefst een permanente meerderheidspositie zou moeten opleveren. Vanaf 1959 maakten verkiezingsverlies en terugval in de oppositie ruimte voor een geleidelijke accentverschuiving. Vanaf 1967 profileerde zij zich steeds meer als tegenpool van de regerende VVD en eiste zij tevens de positie op van grootste partij in een concurrentiestrijd met het CDA-in-wording.

In die nieuwe opstelling ging de PvdA niet alleen veel soepeler om met critici binnen de eigen partij, maar omarmde zij ook vrijwel alles wat links van het midden buiten de PvdA stond. Vanaf die ommekeer moesten enerzijds PSP, CPN en PPR en anderzijds D66 elke dag opnieuw bewijzen of het nog wel zin had om afzonderlijk door te gaan. Na vijf jaar regeren won de PvdA in 1977 met de premiersbonus tien zetels op haar naaste concurrenten. Op eens was de PvdA de vrijwel alles overkoepelende eenheidspartij van links die ze altijd al had willen zijn.

De Franse SFIO verloor vanaf 1959, na een periode van krachteloos meeregeren, een groot deel van haar aanhang aan de linkse afsplitsing PSU. De communistische PCF handhaafde zich op 26%, dubbel zoveel als SFIO en PSU samen. Dit debacle maakte de latere op-

komst van François Mitterrand mogelijk. Hij trad in vanuit een gematigd links middenpartijtje, maar werd de kampioen van de bundeling van alle linkse krachten en aansluiting bij het progressieve deel van de publieke opinie. Als nieuwe aanvoerder lijfde hij na 1969 het grootste deel van de afgesplitste PSU weer in, sloot al voor de verkiezingen regeerakkoorden met de communistische PCF en maakte zijn partij langdurig de grootste. Tot zijn beleid behoorde de nationalisatie van banken en zware industrie, een 35-urige werkweek, uitbreiding van bibliotheken en cultuurcentra en de start

Linkse partijen blijven elkaar nodig hebben voor het realiseren van hun eigen doelstellingen

van grote milieuvriendelijke investeringen in omvangrijke stadstramnetten en hogesnelheidsspoorlijnen. Van 1981 tot 1995 was hij president van de Franse Republiek.

Zweden was al vanaf 1932 een sociaal-democratisch bolwerk waarin de staat de zwaksten beschermde. In de jaren zestig leek regeringspartij SAP versleten en stond rechts klaar om de macht terug te pakken. Vanaf 1969 koos de nieuwe jonge partijleider Olof Palme voor de aanval met de uitspraak: 'Wij hebben de regeermacht nodig omdat zij de economische macht in handen hebben!' Daarmee wist hij het verlies te beperken en kon hij met een onderbreking doorregeren tot zijn gewelddadige dood in 1986. Langs twee verschillende wegen bouwde hij een sterke positie op. Enerzijds door het omarmen van een vakbondsplanning om via verplichte werkgeversbijdragen 'werknemersfondsen' te vormen die op termijn het privékapitaal zouden kunnen uitkopen, waardoor in grote bedrijven naar Joegoslavisch model een werknemerscollec-

tief de baas zou worden. Anderzijds door een scherpe stellingname inzake Cuba, Vietnam en Zuid-Afrika, waarover hij demonstratief botste met standpunten van de VS en NAVO. Alleen Palme's inzet op kernenergie was binnen links omstreden. Dat leverde de groene Milieupartij op, waarmee de SAP tegenwoordig samen regeert.

Bondgenoot en concurrent

Een evenredig kiesstelsel zoals het Nederlandse biedt ruimte voor nuances, en maakt een zetelmeerderheid voor één partij vrijwel onmogelijk. Tot 1914 waren bij het samenwerkingsverband Socialistische Internationale niet alleen de opkomende massapartijen aangesloten, maar uit dezelfde landen ook kleinere linkse partijen met afwijkende prioriteiten en werkwijzen. Zulke partijen zijn voor de 'grote' sociaal-democratie niet alleen concurrent, maar ook bondgenoot. Ze blijven elkaar onverminderd nodig hebben voor het realiseren van hun eigen doelstellingen. Na 1914 kunnen we zulke parallelle partijen onderscheiden in drie hoofdgroepen: communisten, links-socialisten en groenen. Hun gemeenschappelijke kenmerk is dat ze zich zeker in hun startfase vooral richten op het voorbereiden van de gewenste ideale samenleving op lange termijn, en wat minder dan de massapartijen op het regeren hier en nu.

De oorsprong van de communisten ligt in een vleugel die vond dat de Socialistische Internationale tijdens de Eerste Wereldoorlog hopeloos had gefaald en dat de in 1917 in Rusland uitgebroken revolutie voor allen het nieuwe voorbeeld moest worden. Pas in het Stalin-tijdperk groeiden communisme en sociaal-democratie ver uiteen; hun meningsverschil over strijdmiddelen, democratie en rechtsstaat werd belangrijker dan hun overeenstemming over alternatieven voor het kapitalisme. Uiteindelijk is deze afscheuring grotendeels teruggevloeid in de moederschoot. Van de grote weglopers deed de Noorse DNA dit het eerst, het laatst volgden de Italiaanse

'eurocommunisten' (nu PD) en de voormalige regeringspartijen in Oost-Europa. Inmiddels bestaan in Europa nog wel kleine, zich communistisch noemende restantpartijen, maar als wereldbeweging met een eigen toekomstperspectief is het communisme een stille dood gestorven.

De links-socialisten die rond 1960 in een groot aantal West-Europese landen buiten hun moederpartij kwamen te staan hadden een lange traditie als georganiseerde linkervleugel. Het liefst bleven ze binnen de moederpartij, maar ze vonden dat alles wat deze nastreefde 'meer, beter en sneller' zou moeten plaatsvinden. Terwijl de hoofdstroom binnen de sociaal-democratie trots was op de onder haar bestuursverantwoordelijkheid bereikte resultaten, spitsten deze linkervleugels zich toe op strijd voor alles wat nog niet was bereikt uit het oorspronkelijke sociaal-democratische programma.

Die 'Left Labour'-stroming was sterk geïnspireerd door ideeën over het tot stand brengen van linkse meerderheden zoals bepleit door de Russische dissidente balling Trotski, de bedrijfsdemocratie en de militaire neutraliteit in het Joegoslavië van Tito, en de Indiase geweldloze massa-acties onder aanvoering van Gandhi. Alleen in Scandinavische landen zijn zulke partijen erin geslaagd zich al meer dan een halve eeuw te handhaven als gedoger of regeringspartner van door sociaal-democraten geleide regeringen. In andere landen zijn de afsplitsers voor een deel teruggekeerd naar de moederpartij, voor een deel samengesmolten met gedestaliniseerde communisten en voor een deel opgegaan in de nieuw opgekomen groene stroming.

Het politieke begrip 'groen' ontstond midden jaren zestig in de West-Duitse discussie over het ook daar oprichten van een afzonderlijke links-socialistische partij. Reden daarvoor was dat hun hoogopgeleide en minder stedelijke aanhang bovengemiddeld veel aandacht had voor internationale solidariteit, leefbaarheid van leeglopende plattelandsgebieden en vervallende oude stadswijken,

bescherming van natuur en milieu, cultuur, mensenrechten en voedselveiligheid. Sindsdien werd 'groen' een scheldwoord voor wie zich losmaakte van de solidariteit binnen de grote arbeiders-eenheidspartij.

Twee decennia later werd 'groen' alsnog een geuzennaam die internationaal navolging kreeg. Dit etiket werd tot verzamelpunt voor uiteenlopende groepen, niet alleen afkomstig uit het sociaal-democratische milieu maar ook links en rechts daarvan. Op Europees niveau is de groene stroming nu hecht georganiseerd, maar blijft zij grotendeels beperkt tot welvarende landen met een grote groep kansrijke hoogopgeleiden en veel buiten-Europese kansarme migranten, met veel aandacht voor ingrijpende technologische vernieuwing en veel aandacht voor de kwaliteit van het bestaan. In de minder welvarende staten van Zuid- en Oost-Europa is hun aanhang beperkt gebleven of zelfs periodiek ingestort. De groene stroming staat dicht bij de officiële sociaal-democratie, maar legt andere accenten en heeft andere doelgroepen.

Volstrekt tegengesteld aan communisten, links-socialisten en groenen (die altijd en overal de hoop hebben gehad dat de sociaal-democratie hen zal uitkiezen als voorkeurspartner in regeringscoalities) is de aanpak van de Italiaanse Vijfsterrenbeweging (M5S). Deze populistische protestpartij, met min of meer linkse en groene standpunten, heeft als opvallendste kenmerk dat zij de leiding opeist en daarom niemands bondgenoot wil zijn. Zij gaat niet uit van meerderheidsvorming van links tegenover rechts, maar van het afstraffen van alle oude partijen door de opkomst van compromisloze nieuwe. Bij de parlementsverkiezingen in 2013 vergaarde M5S ruim een kwart van de stemmen, maar zij wees de uitnodiging van de PD om samen een regering te vormen demonstratief af. In 2016 behaalde M5S in een tweestrijd met de tot dan toe besturende PD een ruime meerderheid voor haar burgemeesterskandidaten in Rome en Turijn. Buitenlandse imitators heeft M5S nog niet.

Onder geheel andere omstandigheden heeft Syriza in Griekenland in 2015 de regeermacht verrassend kunnen overnemen van de voorheen sterke sociaal-democratische partij Pasok. Tot dan was Syriza een kleine partij die veel trekken gemeen had met GroenLinks, maar deel uitmaakte van hetzelfde internationale netwerk als de SP. Waar Pasok in 2011 toegaf aan internationale druk om geen referendum te houden over het veiligstellen van de euro als wettig betaalmiddel, zette Syriza dat wel door. Juist die, in buitenlandse ogen onbetekenende ruimte voor het uiten van volksprotest roept voorsnog breed vertrouwen op. Voor eerder door Syriza bepleite beleidsombuigingen richting groen en links bestaat echter geen ruimte.

Samen op achterstand

In Nederland zijn PvdA, SP en GroenLinks samen kwetsbaar zolang het grote publiek niet verwacht dat links in opmars is en nieuwe verbeteringen gaat doorvoeren. Zonder aantrekkelijke verbeterplannen richt de kiezersgunst zich op anderen. De meest opvallende hervormingsplannen bij recente kabinetsformaties waren 'Melkertbanen' (1994), 'Vogelaarwijken' (2006) en 'inkomensafhankelijke zorgpremie' (2012). De thans zichtbare PvdA-inbreng oogt bescheidener: aangescherpte normering van topinkomens en schoonmakers in overheidsdienst nemen. Met zijn Willem Drees-lezing 'Naar een nieuw sociaal contract: over de waarde van de middenklasse' toonde Lodewijk Asscher op 24 september 2015 een inzet in een andere richting dan wat je samen met de VVD kunt bereiken.

De SP had jarenlang de verwachting dat hard werken aan opvallende acties, gericht op het hier en nu, garantie biedt op groot worden en regeringsdeelname. Omdat die aanpak al tien jaar geen verdere groei meer oplevert, komen haar belangenbehartigers, maatschappijhervormers en activisten op een driesprong terecht. De keuze gaat tussen zich aantrekkelijker maken voor rechtse coalitiepartners

óf een sektarische protestkoers naar Italiaans model óf resultaten boeken door het samen met vaste bondgenoten opkomen voor een hervormingsagenda in socialistische richting.

GroenLinks was lang op zoek naar nieuwe aanhang onder succesvolle hoogopgeleide jongeren. Om die niet af te schrikken verwees zij haar linksere oude aanhang met een PSP-CPN-PPR-EVP-verleden vriendelijk door naar de SP. In 2012 verloor zij die nieuwverworven kiezers grotendeels aan de PvdA. Pas onlangs stijgt GroenLinks in de peilingen na hernieuwde aandacht voor verdelingsvraagstukken, rendementsdenken en kritiek op het VVD-beleid.

PvdA, SP en GroenLinks zijn kwetsbaar zolang ze niet samenwerken

De PvdA spant zich in om groot te blijven, de SP rekent er al jaren op de grootste van links te worden en GroenLinks staat in de startblokken om met een gewijzigde aanpak van klein naar middelgroot te klimmen. Ondanks al dit optimisme ziet het er niet naar uit dat een van deze drie afzonderlijk bij de kabinetsformatie in 2017 het initiatief in handen krijgt. Van de partijen die in staat zijn om coalities rondom zichzelf te verzamelen kan de VVD ook na verwacht verlies de grootste blijven. Als zij kiest voor voorzetting van de huidige samenwerking van rechts met links, zal zo'n coalitie ter wille van een meerderheid moeten worden uitgebreid met ten minste twee of drie andere partijen. De middenpartijen CDA en D66, die veelal standpunten innemen tussen VVD en PvdA in, komen dan het eerst in beeld. Dat sluit aan op het eerdere VVD-streven naar een 'regering van nationale eenheid' en ideeën over een hernieuwd middenblok. Dit model is overigens alleen kans-

rijk als de PvdA ook dan opnieuw de grootste partij van links is, en daardoor voor coalitiepartners getalsmatig het aantrekkelijkst. Als het anders uitpakt, kan een andere linkse partij worden uitgenodigd om in zo'n coalitie de PvdA af te lossen, zoals dat – grotendeels buiten de publieke aandacht om – al eerder is gebeurd in gemeenten en provincies.

Initiatief in de kabinetsformatie

Door de huidige verdeling van links over drie middelgrote partijen heeft de VVD veel meer speelruimte dan vroeger, toen de positie van de PvdA dominant was op links. In de wijze waarop de nu grotere VVD omgaat met bestuurlijke coalitievorming valt een patroon te ontdekken. Zij zoekt ruimte om op zoveel mogelijk punten haar eigen agenda door te zetten: meer markt en minder overheid, met als bijproduct tekortschietende bescherming van mens en milieu. Het liefst zoekt zij daartoe bijval vanuit het CDA. Waar dat geen meerderheid oplevert, nodigt zij een van de linkse partijen uit om toe te treden tot haar coalitie, nadrukkelijk met de bedoeling dat andere linkse partijen daarbuiten blijven. Die aanpak bevordert rivaliteit tussen linkse partijen en voorkomt een linkse meerderheid binnen de coalitie. Als tegenprestatie staat de VVD de uitverkoren linkse partner op onderdelen een beleid toe waarmee zij het zelf zeer oneens blijft.

Om een brug te slaan naar de PvdA ging de VVD in 2012 met grote tegenzin akkoord met sterke wijzigingen ten opzichte van Rutte I, aanvankelijk zelfs met de 'inkomensafhankelijke zorgpremie'. Op dezelfde wijze kan zij proberen de SP te interesseren in 'meer thuiszorg en minder eigen risico' of GroenLinks in 'meer vergroening van de economie en minder korting op ontwikkelingshulp'. Als SP of GroenLinks bezwijkt voor de verleiding om via deze omweg eindelijk de lang begeerde regeringsdeelname te oogsten zal het merendeel van hun kiezers dat waarschijnlijk niet waarderen en worden ze weer klein.

Een meerderheid in de publieke opinie en in het georganiseerde maatschappelijk middenveld ondersteunt op veel punten andere oplossingen dan de VVD voorstaat. Wie niet wil dat de VVD in 2017 de hoofdlijnen van het regeringsbeleid uitzet, en daarvoor passende coalitiepartners uitkiest, moet zelf zorgen voor iets dat bij voorbaat sterker is dan de VVD. Samen kunnen PvdA, SP en GroenLinks zo'n positie verwerven, die naar alle waarschijnlijkheid zelfs sterker is dan de in opinieonderzoeken als grootste gepeilde PVV. In 2012 bestond tussen de drie linkse partijen alleen een lijstverbinding, zonder afspraken over hoe ze na de verkiezingen hun positie als grootste blok productief zouden maken. Dat legde aanmerkelijk minder gewicht in de schaal dan de gezamenlijke progressieve 'Keerpunt'-afspraken uit 1972 of de wijze waarop het blok KVP-ARP-CHU zich decennialang in kabinetsformaties niet liet uiteen spelen.

Blokvorming zorgt ervoor dat links binnen bredere coalities niet kan worden afgescheept met een minimum aan bewindslieden en programresultaten. Het veroorzaakt ook invloed op de keuze van benodigde partners buiten het eigen blok. Niet alleen bij de kabinetsformatie maar al bij voorafgaande verkiezingen heeft zo'n blok meerwaarde. Het leidt tot minder vruchteloze twisten over het beleid in de afgelopen jaren en tot meer bundeling van gelijkgezinden voor toekomstplannen. Pas als een zelfbewust links zich manifesteert als herkenbare macht die daadwerkelijk maatschappijverbetering wil doorzetten, roept dat betrokkenheid en bijval op. Demonstratief gezamenlijk optreden brengt ook iets terug van het enthousiasme tijdens de opkomst van de SDAP: de nieuwe krachten van verbetering willen overwinnen op de oude krachten van berusting.

Conclusie

Trouw aan een partij is voor een groot deel van de kiezers steeds minder vanzelfsprekend. Grote electorale successen doen zich

het minst voor bij politiek heterogene coalities die pas na verkiezingen zijn uitonderhandeld en zich overwegend beperken tot oplossingen voor de korte termijn. Daarvan voelt niemand zich de 'eigenaar'. Verkiezingswinst treedt het meest op als de campagne zich toespitst op aandachttrekkende structurele hervormingsplannen waarvan de uitvoering zich uitstrekt over meer dan één parlementaire zittingsperiode, vooral als de daarmee tussentijds bereikte resultaten smaken naar meer. Zulke plannen leveren de meeste betrokkenheid en bijval op als ze

zijn voorbereid in goed samenspel met het linkerdeel van het maatschappelijk middenveld. Uitvoering heeft de meeste kans van slagen als ze tot inzet van regeren worden gemaakt door een al voor de verkiezingen bijeengebrachte potentiële parlementaire meerderheidscoalitie of op z'n minst een als sterkste politieke kracht ervaren links blok. Laat de concurrentiestrijd tussen PvdA, SP en GroenLinks voortaan vooral gaan over wie het beste bijdraagt aan het mobiliseren van maximale steun voor het realiseren van hun gezamenlijke doelstellingen.